

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО КЛАСНОГО КЕРІВНИЦТВА

В статті розкрито зміст роботи класного керівника, визначено комплекс знань та умінь, якими повинен володіти класний керівник, серед студентів ХГПА проведено дослідження індексу задоволеності педагогічною професією і виховною роботою, рівня готовності майбутніх вчителів початкових класів до роботи класними керівниками.

Ключові слова: *класне керівництво, індекс задоволеності, планування діяльності, комунікативні й організаторські уміння.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Становлення незалежної української держави, перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства, утвердження нових національних та громадянських цінностей зумовили і нові підходи до визначення завдань виховання підростаючого покоління, зокрема молодших школярів, а також уточнення мети, відповідних теоретико-методологічних принципів, змісту, форм організації, критеріїв ефективності виховання, які висвітлені у Законі України „Про освіту”, Законі України „Про загальну середню освіту”, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Конвенції про права дитини, Декларації прав дитини, Національній програмі „Діти України”, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності.

Основними зовнішніми факторами (суб'єктами) виховного впливу на дітей є сім'я, школа (в особі вчителя, вихователя) та засоби масових комунікацій. Поглиблені соціально-психологічні дослідження свідчать, що ці чинники по-різному впливають на вихованців одного і того ж вікового етапу онтогенетичного розвитку. Який же реальний стан суб'єктів виховного впливу? Соціально-економічні зміни, які відбуваються в нашій країні, стали причиною погіршення матеріального й духовного рівня життя багатьох сімей. Батьки змушені всі свої зусилля витратити на матеріальне забезпечення сім'ї. В багатьох родинах існує проблема вільного часу у батьків для самоосвіти, набуття педагогічних знань та виховання власних дітей. У зв'язку з цим змінилися взаємостосунки батьків і вчителів. Батьки рідко бувають в школі, мало цікавляться успіхами своїх дітей. Надзвичайно велику роль сьогодні у процесі всебічного розвитку особистості відіграють засоби масової комунікації: радіо, телебачення, преса тощо. Однак занадто часто зміст фільмів, передач, статей є основою формування неправильних ціннісних орієнтацій особистості, активності, яка носить антисоціальний характер. Тому специфічним соціальним інститутом, який покликаний нести особливу відповідальність за процес виховання підростаючого покоління та корегувати виховні впливи на дітей, виступає школа. Все це вимагає ґрунтовної підготовки майбутніх учителів до класного керівництва.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Науковцями проведено низку досліджень з проблеми класного керівництва та підготовки до нього. Так, означена проблема розглядається в контексті загальнопедагогічної, професійної підготовки вчителя у працях С.І.Архангельського, Л.Г.Коваль, О.Г.Мороза, В.О.Сластьоніна та ін.

Умови вдосконалення процесу підготовки майбутніх учителів обґрунтовувались у працях П.П.Блонського, К.Д.Ушинського, М.М.Фіцули, С.Т.Шацького та ін.

Шляхи формування професійної педагогічної майстерності досліджені у працях Ю.П.Азарова, І.А.Зязюна, І.Ф.Кривоноса, Н.Г.Ничкало та ін.

Теоретична та практична підготовка педагога до виховної діяльності висвітлена в працях І.Д.Беха, В.І.Воробей, О.В.Киричука, Б.С.Кобзаря, Г.В.Троцько та ін.

Підготовка майбутніх учителів до окремих напрямів діяльності класного керівника описана в працях В.Л.Воронова, Л.І.Макарової, Л.О.Масунової, Р.І.Пенькової, М.П.Федорова, Г.Я.Цибулько та ін.

Проте недостатньо розроблена проблема підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти до класного керівництва.

Формулювання цілей статті... Мета статті – визначення комплексу теоретичних знань та практичних умінь, якими повинен володіти майбутній класний керівник; визначення рівня готовності студентів ХГПА до роботи в якості класного керівника.

Виклад основного матеріалу... Згідно з існуючим „Положенням про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти” класний керівник – це педагогічний працівник, який здійснює навчально-виховну роботу в довіреному йому класі. Він найближчий і безпосередній вихователь і наставник учнів. Класний керівник організовує і спрямовує виховний процес у класі, об’єднує виховні зусилля вчителів, батьків і громадськості, відповідає за „організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку учнів (вихованців), їх соціального захисту” [4, 4].

Зміст роботи класного керівника визначає широкий, різноманітний і складний спектр його виховної діяльності. Звідси випливає висновок: класний керівник має володіти особливими знаннями, уміннями та навичками. Класне керівництво передбачає сформованість глибоких і різнобічних психолого-педагогічних знань, зокрема із загальної, педагогічної, соціальної та виховної психології, теорії та методики виховного процесу, соціальної педагогіки, етнопедagogіки. Професіограма класного керівника включає в себе і певні психолого-педагогічні уміння: аналітичні (гностичні), проєктувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні. Тому від того, як підготовлений майбутній учитель до класного керівництва ще в стінах педагогічного закладу, залежить успіх у реалізації державної політики в сфері виховання.

Вивчення стану роботи на місцях свідчить про те, що саме в діяльності класних керівників початкової школи є ще дуже багато суттєвих недоліків, серед яких – невміння спланувати виховну роботу, виявляти рівень вихованості та індивідуальні особливості учнів молодшого шкільного віку, створювати оптимальні умови для розвитку нахилів дітей та учнівського самоврядування; застосування застарілих, одноманітних форм організації виховної діяльності з класом. Значна частина класних керівників ще не позбавилась авторитарності, надмірної опіки в роботі з дітьми, котрим відводиться роль звичайних виконавців волі дорослих. Недооцінюється роль індивідуальної роботи з школярами, роботи з батьками учнів тощо. Звідси постає актуальна наукова проблема щодо пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до класного керівництва.

Щоб здійснити заходи щодо поліпшення якості підготовки майбутніх спеціалістів початкової школи, важливо добре знати рівень сучасного стану справи. З цією метою на базі Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту був проведений констатуючий експеримент серед студентів випускного курсу. Нами було опитано 150 чоловік. Опитування проводилось за певною логікою і вміщувало наступні блоки показників, що характеризують рівень професійної підготовки майбутніх учителів як вихователів:

1. Визначення рівня задоволеності педагогічною професією і виховною роботою.
2. Виявлення рівня сформованості педагогічних знань щодо роботи класного керівника.
3. Виявлення рівня сформованості педагогічних умінь з виховної роботи.
4. Визначення рівня підготовленості до класного керівництва.

Оцінюючи рівень підготовленості майбутніх учителів до класного керівництва в початковій школі необхідно враховувати рівень задоволеності студентів педагогічною професією, зокрема роботою класного керівника. З цих позицій студентам спочатку було запропоновано дати відповіді на такі запитання: „Чи подобається вам педагогічна професія?” і „Чи подобається вам робота класного керівника?”.

Аналіз відповідей допоміг нам вичислити (за методикою Н.В.Кузьміної [3]) індекс задоволеності професією і процесом виховної діяльності (табл. 1)

Таблиця 1

Загальний індекс задоволеності педагогічною професією і виховною роботою

Індекс задоволеності	
Педагогічною професією	Виховною роботою
0,5	0,39

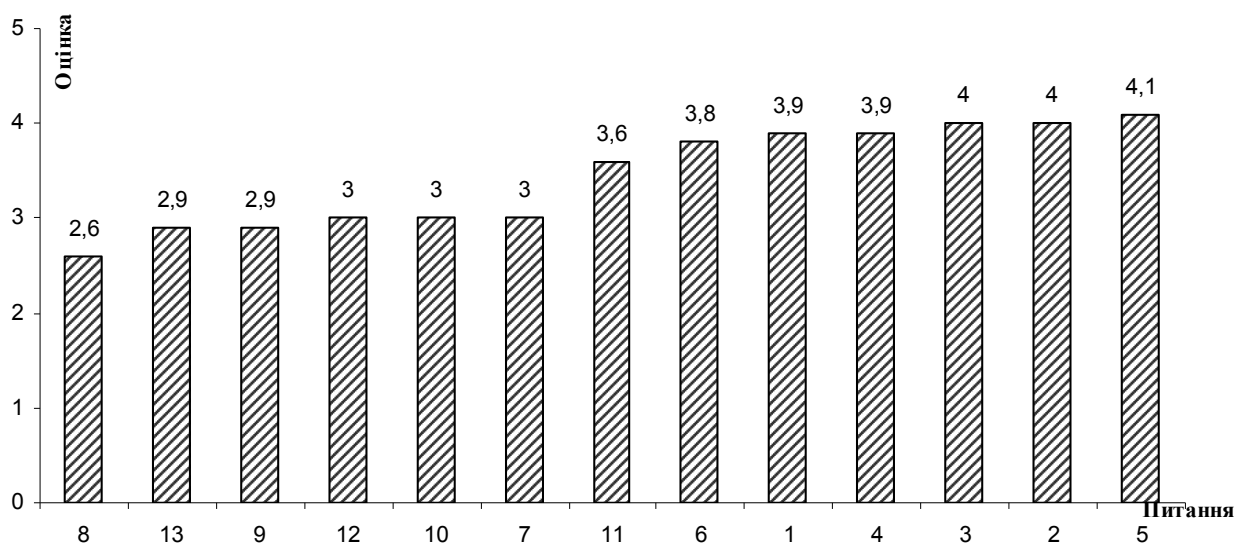
Ми бачимо, що індекс задоволеності педагогічною професією в цілому вищий індексу задоволеності виховною діяльністю. Увагу привернуло те, що 13% студентів на поставлене запитання „Чи подобається Вам педагогічна професія?” не змогли визначити свою позицію. Причиною такого стану може бути те, що по-перше, виховна діяльність потребує більшої психолого-педагогічної підготовленості, більшої чутливості, моральної досконалості; по-друге, студенти недостатньо підготовлені до виховної діяльності. Однак індекс задоволеності не дає уявлення про причини недостатньої підготовленості до виховної роботи. Виявляти ці причини

можна шляхом подальшого аналізу рівня сформованості знань та умінь майбутніх класних керівників.

Необхідною умовою успішної роботи класного керівника є **знання** основ національного виховання, специфіки і методики виховної роботи. Яким же комплексом знань повинен сьогодні володіти класний керівник? Аналіз педагогічної літератури та „Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти” допоміг нам виділити низку компонентів необхідних для даного комплексу:

1. Знання державних документів стосовно виховання молоді.
2. Знання основ української етнопедагогіки.
3. Знання теорії та методики національного виховання.
4. Знання передового педагогічного досвіду у сфері виховної роботи.
5. Знання психології молодшого школяра.
6. Принципи, форми та методи організації виховного впливу на дітей різних вікових груп.
7. Специфіка роботи класного керівника і вихователя ГПД.
8. Основи планування діяльності класного керівника.
9. Основи самоуправління в учнівському колективі.
10. Принципи організації різних дитячих об'єднань і керівництва ними.
11. Форми взаємодії з батьками.
12. Специфіка роботи з важковиховуваними і обдарованими учнями.
13. Специфіка вивчення індивідуальних особливостей вихованця.

Для того, щоб виявити сильні і слабкі сторони теоретичної підготовки до класного керівництва, студентам було запропоновано, відповідно до 13 питань, оцінити рівень сформованості знань змісту виховної роботи класного керівника. Кожен з компонентів знань був оцінений за п'ятибальною шкалою, де максимальний рівень сформованості певного компонента 5 балів, а 1 бал – мінімальний. Обробка відповідей студентів показала, що значна частина студентів оцінила свої знання посередньо (рис.1).

Рис.1. Динаміка сформованості у студентів знань змісту виховної роботи класного керівника

Аналіз свідчить, що найвищі показники стосуються знань основ української етнопедагогіки, теорії і методики національного виховання і психології молодшого школяра. Такий стан пояснюється тим, що дані аспекти вивчаються студентами протягом багатьох тем з педагогіки, психології, фахових методик та народознавства.

Найнижчі показники стосуються знань основ планування діяльності класного керівника, основ самоуправління в учнівському колективі, специфіки вивчення індивідуальних особливостей вихованця, специфіки роботи класного керівника і вихователя ГПД, принципів організації різних дитячих об'єднань та керівництва ними, специфіки роботи з важковиховуваними і обдарованими учнями. Причиною таких результатів є те, що даний комплекс знань отримувався протягом 2-3 лекцій з педагогіки. А цього недостатньо, щоб дати студентам ґрунтовні знання.

Важливим показником підготовленості до роботи класного керівника є рівень оволодіння педагогічними виховними **уміннями**. Психолого-педагогічний аналіз літератури (Н.В.Кузьміна, В.О.Сластьонін, О.А.Дубасенюк та ін.) та вивчення передового педагогічного досвіду дозволило виділити наступні групи педагогічних умінь:

1. *Гностичні* – вміння аналізувати психолого-педагогічну літературу, у тому числі і різні виховні системи, рівень розвитку і вихованості учнів; аналізувати умови, в яких здійснюється процес виховання, і завдання, що стоять перед педагогами; аналізувати й оцінювати власну виховну діяльність.

2. *Проектувальні* – вміння прогнозувати, передбачати розвиток особистості кожного вихованця і групи в цілому; моделювати цілі, завдання, зміст, засоби виховного процесу відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів; прогнозувати власну систему педагогічної діяльності.

3. *Конструктивні* – вміння планувати спільно з учнями виховну роботу; відбирати її доцільні форми та методи; передбачати труднощі у виховному процесі, конструювати новітні засоби та прийоми виховної взаємодії з вихованцями.

4. *Комунікативні* – вміння будувати доцільні стосунки з учнями, батьками, колегами; створювати сприятливе виховне середовище для розвитку інтересів, здібностей, нахилів учнів; регулювати міжособистісні стосунки в класі, групі; уміло орієнтуватися у педагогічних ситуаціях, знаходити гуманні способи їх розв'язання; керувати власними емоціями, поведінкою.

5. *Організаторські* – вміння стимулювати розвиток колективу учнів і кожного з вихованців, їх активність, ініціативу; спільно з учнями організувати їх щоденну життєдіяльність, наповнюючи її цікавими творчими справами; сприяти накопиченню в учнів соціального досвіду, позитивних рис, організувати свою діяльність і час у процесі виховної роботи з учнями [5].

Студентам було запропоновано оцінити рівень сформованості педагогічних умінь з виховної роботи за п'ятибальною системою, де 5 балів – максимальний рівень сформованості певного уміння, 1 бал – мінімальний. Результати свідчать про те, що у студентів краще сформовані комунікативні і організаторські уміння (рис.2).

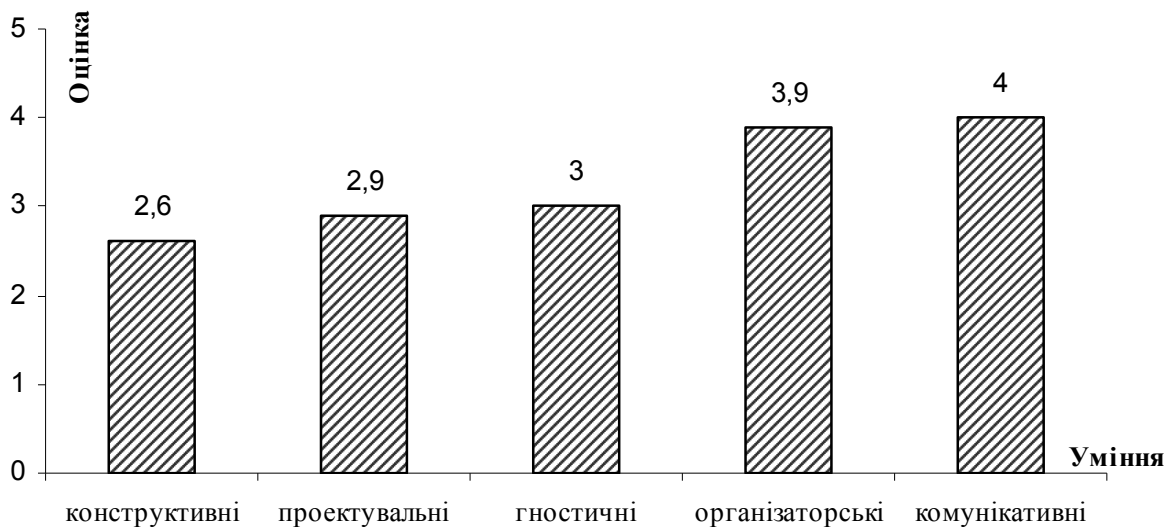

Рис.2. Динаміка сформованості умінь студентів з виховної роботи

Додаткові бесіди, які були проведені зі студентами, допомогли нам виявити ряд причин такого стану. Формування комунікативних і організаторських умінь відбувається у процесі проходження різних видів практики, які організуються в інституті з 2 курсу навчання. Проте формування гностичних, проектувальних і конструктивних умінь потребує включення спеціальних завдань з виховної роботи класного керівника у програму педагогічної практики.

Таким чином, результати дослідження показників професійної підготовки студентів дають нам можливість констатувати факт: майбутні класні керівники початкової школи недостатньо теоретично і практично підготовлені до виховної роботи.

Отримані результати дослідження були підтверджені і такими даними щодо професійної підготовки студентів до виховної роботи (табл. 2)

Таблиця 2

№ п/п	Рівень підготовленості до виховної роботи	%
1.	Підготовлений значною мірою	0
2.	Достатньою мірою	9
3.	На середньому рівні	29
4.	Недостатньо	58
5.	Зовсім не підготовлений	4

Висновки... Отже, проведене дослідження дало можливість виявити певну суперечність: з одного боку зростаючі вимоги суспільства і держави до школи та класного керівника щодо вдосконалення змісту, засобів, форм та методів виховної роботи; з другого – відсутність у майбутніх учителів початкової школи професійної підготовки, достатньої для того, щоб виконувати функції класного керівника на рівні цих вимог.

Недоліки у підготовці студентів до класного керівництва пояснюються як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами. До перших можна віднести відсутність курсу методики роботи класного керівника, про важливість запровадження якого йдеться у Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти (1996р.)[2], а також спеціальної системи завдань з виховної роботи по педагогічній практиці. Введення спеціальних семінарів і корекція програми з педагогічної практики значною мірою допоможе, на нашу думку, заповнити ці прогалини. Тому не можна не погодитись з думкою М.І.Болдирева про те, що спецкурси та спецсемінари з методики роботи класного керівника, безперечно, повинні отримати більш широке розповсюдження і стати обов'язковою складовою в системі підготовки студентів до виховної роботи [1].

Враховуючи результати проведеного констатуючого експерименту в Хмельницькому гуманітарно-педагогічному інституті, передбачено переглянути навчальні плани та програми з метою посилення уваги до питань виховної роботи з учнями початкової школи в процесі вивчення циклу психолого-педагогічних дисциплін та різних видів практики, розробити та запровадити у навчальний процес спецкурс з методики роботи класного керівника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Болдырев Н.И. Методика работы классного руководителя: Учеб. пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1984. – 172 с.
2. Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій. – К.: ІЗМН, 1998. – 355 с.
3. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности. – Л.: ЛГУ, 1970. – 114 с.
4. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти // Інформаційний збірник МОН України. – 2000. – №22. – С.3-7.
5. Практикум з педагогіки: Навчальний посібник: Видання 2-ге, доповнене і перероблене / За заг. ред. О.А.Дубасенюк, А.В. Іванченка. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 483 с.

Аннотація

О.Л.Шквир

Исследование уровня готовности будущих учителей начальных классов к классному руководству

В статье раскрыто содержание работы классного руководителя, определен комплекс знаний и умений, которыми должен владеть классный руководитель; среди студентов ХГПИ проведено исследование индекса удовлетворенности педагогической профессией и воспитательной работой, уровня готовности будущих учителей начальных классов к работе классными руководителями.

Ключевые слова: *классное руководство, индекс удовлетворенности, планирование деятельности, коммуникативные и организаторские умения.*

Summary

O.L.Shkvyr

Research of the level of the future teachers of primary classes' readiness to the class supervision

The content of the class supervisor's work is revealed in the article; the complex of knowledge and skills necessary for a class supervisor is determined. Among the students of Kmel'nyts'kyi Humanitarian-Pedagogical Institute the research of index of satisfaction with the profession of a teacher and upbringing work, the level of the future teachers of primary classes' readiness to the work as class supervisors was carried out.

Key words: *class supervision, index of satisfaction, planning of the activity, communicative and organisational abilities.*